

DOMONKOS LÁSZLÓ

Jucika és a nagy prózafordulat

Valamikor a hatvanas években tűnt fel Jucika a boldog emlékezetű *Ludas Matyi*, az örök és természetesen egyedüli vicclap rajzai között. Azt hiszem, eredetileg talán a titkárnő karikatúrafigurája lehetett az akkoriban divatos cicafrizurával, jól megtermett keblekkel és ámuló, szép fekete bociszemekkel. Noha kimondottan szemrevaló fehérnépnek ábrázolták, már korabeli kiskamasz mivoltomat sem nyerte meg – kifejezetten ellenszenvesnek tűnt. Idő múltán pedig, férfiasan bevallom, Jucikát fokozódó idegenkedéssel, sőt, erősödő utálattal szemléltem, noha ennek magyarázatát persze sokáig nem tudtam megfogalmazni.

Jucika igazi, valóságos és lényegi énjét sok-sok tapasztalat és hölgytípus mutatta meg azután – a máskülönben váltig nagyra becsült hölgyektől most azonnal elnézést is kell kérnem –, hiszen ami Jucikában és a Jucikaságban egyre feltűnőbbnek és egyértelműbbnek mutatkozott, bizvást lehet általános emberi gyarlóságnak, ha úgy tetszik, a legkéz-zelfoghatóbban kortársi, sőt, „kortertermék” jellegzetességnek, teljességgel tipikus ismertetőjegyek halmazának tekinteni. Mint ahogy az is volt. És máig – ma is – az.

Jucika élénk és hangos, imádja mindazt, ami divatos és közszájon forgó, a hatvanas években a táncdalfesztiváltól a Takács Marika frizurájáig, a hetvenesekben Töröcsik feleségének londoni áruházi lopásától az Abba meg a Boney M legfrissebb dalaiig és így tovább. Jucika könnyed és irtóztatóan felszínes, csacskán csacsogó és ennek megfelelő szintű humorú, tévéimádó és sztárrajongó, majdani celebek és kvízműsorok törzstag-rajongója. Mellékesen aranyos, a fiúkkal módjával hetegő lány, gondoskodó, áldozatkész hitves és felelősségteljes családanya, aki a hetvenes évek vége felé kapott kétszobás panellakást a polgári jólét, kényelem és üdvösség netovábbjának érezte, és a tízeletes tömbházmonstrumot vele és kiseded famíliájával megosztó tömérdek szomszédjával is tűrhetően toleráns viszonyt volt képes kialakítani – hogy majdan, utódai megszületvén, hosszas, üdítő és hasznos szakkonzultációkat folytasson gyermekkocsis társnőivel szép napos délelőttökön a toronyházak között kialakított parkban, a játszótér mellett. Így múltak az évek és évtizedek Jucika felett (is), elérkezvén előbb az Úr 2010-es, majd 2011. esztendeje.

* * *

Izgalmas és roppant érdekes tanácskozást rendezett a közelmúltban az írószövetség. Fialtal kritikusok és irodalomtörténészek minősítették, próbálták újra értelmezni, a jelenben „helyre tenni” az idősebb nemzedék immáron távolinak tűnő, mégis legújabb korinak nevezhető, nagy irodalmi élményeit: a hatvanas évek ma már klasszikus prózai alkotásait. A *Makrát*, a *Próféta voltál, szívemet*, *A gyávát*, *Az orvos halálát*, *A látogatót*, az *Avraham Bogatir hét napját*, a *Rozsdatemetőt* és még néhányat. (Különösen az 1969-es esztendő volt igen gazdag – e sorok írójának meggyőződése szerint az 1956 utáni korszakban a magyar prózairodalom tán máig legtermékenyebbbb esztendeje.)

A meghívó szerint az ifjú tudorok arra a két alapvető kérdésre keresték a választ: „Miért válhattak sikeressé a tárgyalt alkotások, és miért kerülhettek ki mára mind az olvasók, mind az értelmezői érdeklődés köréből?” A bevezetőben hallhattunk arról, hogy egykoron ezekről a művekről („sikerkönyveknek” nevezték – bélyegezték? – őket, mint manapság Stephen King vagy Paulo Coelho dolgozatait) egészen másként beszéltek: olyan fogalmakat emlegettek velük kapcsolatban, mint „valóság”, „igazság”, „moralitás” – azután jött a hetvenes évek második felében „a nagy prózafordulat”, és „ezek elfelejtődtek”.

„A nagy prózafordulat.” Férfiasan bevallom, ezt a terminust eddig nem ismertem. (Pedig azt hittem: többé-kevésbé nyomon követem és valamicskét ismerem a közelmúlt irodalmi alkotásait, sőt, tán némiképpen még nemzeti literatúránk alakulását is.) Igaz, a szövegösszefüggésből rögvest sejteni lehetett, mit is takarhat ez a tanácskozás során később lépten-nyomon emlegetett, teljességgel hétköznapi és közismert irodalomtörténeti fogalomként használt kifejezés: „a nagy prózafordulat”. Valami, nyilván hatékonyan és a terminuskiötlők szerint szükségszerűen, hasznos és korszerű módon, felváltott valamit, valami divatjamúltat és elavultat, amit meghaladni kellett végre, olyasféle nagy és döntő és mindent meghatározó fordulattal, mint mondjuk a gőzgép megjelenése az ipari termelésben vagy a vasúté a tömegközlekedésben.

Történt pedig mindez a prózában. És a magyar irodalomban. Amelyről mellékesen az is elhangzott ezen a konferencián, hogy változatlanul nagy hatalom, sőt, világhatalom. (Így igaz.) Elgondolkodtam: vajon „a nagy prózafordulat” nem csupán azt jelenti vajon, amit Németh László már 1965-ben prófetikusan ki is mondott, hogy a magyar irodalmat kezdte (és azóta mindinkább kezdi) felváltani egy magyar nyelvű irodalom? A klasszikus (ha úgy tetszik, isten neki: lukácsi „nagy-”) realizmust az úgynevezett posztmodern? A hagyományos narratív prózát a „szöveg”, a móríci hagyományt az Esterházy-féle (no, mi? posztmodern? hablaty? elegáns semmitmondás?) „forradalmian” új „fordulata”? A népben-nemzetben gondolkodást az alanyban-állítmányban történő gondolkodás egyszerre elkeserítő és lehangoló, éppen a nagy prózafordulat apostolai által hangoztatott jelszava és – irtózat – újmódi követelménye és ennek foglalatjai a magyar nyelvű prózában? A nemzeti, a közösségi problematikát, szemléletet, szellemet közérthetőséggel elegyítő magas esztétikai színvonal hatásos (?), csillogó, manipulatív ellentettje? (És jöllehet „a kánon” szerint ide sorolják, a tragikus sorsú Hajnóczy Péter prózáját máris kivenném ebből a bugyorból: sokkal inkább a „régí”, „hagyományos” próza, ezen belül Cholnoky Viktor, Csáth Géza vagy – nyugatról – Jack Kerouac műveivel rokonítható az ő írásművészete, mint azokéval, akik közé gyakran sorolják.)

„A nagy prózafordulat” jegyében és/vagy nevében azután az Újraolvasás-tanácskozás fiatal, láthatóan roppant ambiciózus és többségükben nem is tehetségtelen ifjú főszereplői aztán nem fukarkodtak a skatulyákkal, a kategóriabesorolásokkal és a minősítésekkel. Somogyi Tóth Sándornak a Kádár-korszak újságíróelitjének világát döbbenetes erővel bemutató, megragadóan érzékletes, felkavaróan őszinte, fenségeseen emberi és nagy erkölcsi erőre valló *Próféta voltál, szívemje* és Fekete Gyulának a csendes emberség igen szép emlékművét megformázó, a sarzsi nélküli hősök előtt megindító szeretettel és együttérzéssel tisztelgő, *Az orvos halála* című műve egyaránt a következő címet viselő kalitkába fért bele: A kudarc természetrajza. Kíméletlenül, könyörtelenül. (Uram, atyám,

ezek az alkotások csak „a” kudarc különféle változatait mutatnák föl? Ez évtizedek alatt soha így meg nem fogalmazódott bennem, de mindazon barátaimban sem, akikkel e könyvekről annyit, de annyit beszélünk...) Mindez a nagy prózafordulat sugallta ítéletalkotás nevében, nyilván. Kertész Ákos *Makrája*, amelyről néhány évvel ezelőtt teljes joggal írhatta a *Magyar Nemzet*, hogy többszörösen túl fogja élni íróját, nagyjából elintéztetett azzal, hogy Makra „saját maga elől menekül”, ami igaz ugyan, csak éppen egyáltalán nem a mű lényege – miként valóban bizonyos kudarc (is) kijelenthető Somogyi Tóth Szabados Gáborának esetében vagy pláne a szintén emlegetett Sarkadi-mű, *A gyáva Évjánál*, az értelmiségi életet tartalmatlan élvhajhászásra cserélő példázatban –, csak-hogy ebben a közelítésben (Fekete Gyula Weisz Dezsőjénél vagy az újságíró Szabados Gábornál különösen) az a különösen ijesztő, hogy az örök, ha úgy tetszik, klasszikus emberi értékek időtálló voltának felmutatása lényegtelessé, említésre sem méltóvá zsugorodik. (Marad a kudarc, a verdikt, a skatulya.) Makra önkéntes halála, nagy szerelmének „elszúrásával” tönkretett élete szívszorító emberi nagyságot tár elénk, Szabados züllöttségében is példásan büszke és férfias tartása – a felmutatandó eszmények, időtlen-örök, nagy emberi példázatok erkölcsi aranyfedezeteit jelentik, együtt és külön-külön is. Igen, azok a réges-régi „másként beszélések”, melyekben a főszerep e kiváló, a magyar irodalom legnemesebb „nagyhatalmi” hagyományait az adott körülmények között a legmagasabb színvonalon folytató művekben – a „moralitás”, bizony. „Erkölc legyen munkánk talpköve”, fogalmazott a Magyar Írók Szövetségének a nagy történelmi dokumentumok sorába tartozó, 1956. december 29-ei, Tamási Áron által szövegezett, „Gond és hitvallás” című nyilatkozata. És „valóság” és „igazság” – bizony-bizony – úgy is, mint eszerint avítt, idejétmúlt, korszerűtlen, a modern próza eszköztárában elhanyagolható, romantikus fogalmak, ugyebár.

Konrád György *A látogató* és Kardos G. György *Avraham Bogatir hét napja* című művei valamivel jobban jártak (ha nem is sokkal): a valamivel biztatóbb elnevezésű *Az otthonosság poétikája* című skatulyában tárgyaltattak. Megállapított, hogy rendkívül korszerű regények, „az abszurdal való szembenézés regényei”. És azután csak e közelítésmód körül forgott az elemzés, folyton-folyvást. És a két munka lenyűgöző humanizmus? Az a megrázó, hallatlanul mély emberség, az a gyönyörű, könnyes együttérzés, humanista himnusz, ahogyan *A látogató* végződik? („És jöjjenek a mindig alulmaradók, akiknek bordáját éveken át nyomja egy acélrugó, akik hitvesi szeretetből soha nem tudnak igazán kinyújtózni..., akik pinceablakból évszámra csak a cipőjét látják embertársaiknak, akik csak a negyedosztályú koporsóban maradnak először magukra, akik körül a vas rozsdás, a mész kukacos, a fa szuvas, a szövet fényes, az ablak viszont repedt és homályos... jöjjenek el az élheteretlenek, szerepük tuskókezű műszerészei, akik alkatrészeik limlomából sosem tudják összeállítani magukat, akiknek csak egy inggomb, egy telefonérme, egy aszpirin tableta hiányzik ahhoz, hogy megvalósuljanak... jöjjen el mindenki, aki akar, egyikünk beszél, másikunk hallgat, legalább együtt vagyunk.”) Úgy látszik, mindez ÍGY nem fontos. Nem ilyesmik még az elismert korszerűség esztétikai kritériumai sem. Hanem a viszony az abszurdal és hasonlók. És csakis azok az esztétikai kategóriák. Erkölcs, eszmeiség, emberi fogalmak megfelelő ábrázolástechnikai felkészültséggel prózába foglalt manifesztumai nem. Ekképpen Keats is megmosolyognivaló, konzervatív vén filantróp az úgynevezett költői esztétikájával, hogy a szép az igaz, s az igaz a szép. Ugyan! Ne feledjük, bármely, mégoly korszerűnek mondott prózai alkotás

is, ha a nagy prózafordulat – „időszámításunk előtt” – született, legalábbis a jókora fenntartások szintjén kezelendő. A feltétlen, odaadó elismerés, tisztelet, netán átgondolt, felelős, indokolt rajongás hangján semmiképpen sem.

Így érkezett el az írószövetség legendás hírvé és patinás Bajza utcai székházába a 2010-es év vége és a 2011-es esztendő eleje.

* * *

Mindezek alapján bizonyos, talán megsejdíthető összefüggések bonyolultnak tűnő hálózatából bukkanhat elő a kérdés: hogy kerül a csizma az asztalra? Ha a magyar jövőt 2010. április 25-ének történelemfordító napjának kellemesen melengető szobasarkából vesszük szemügyre: mit kezdetünk holmi Jucikákkal és igen jelentős írásműveket meglehet, jó szándékkal, ám mégis kártékony irányba torzító értelmezéskísérletekkel?

Csak velük kezdetünk valamit. Egyik „alulról”, másik „felülről” kényszerít bennünket cselekvésre.

* * *

Nagyon pontosan fogalmazott Mórocz Zsolt a *Hitel* decemberi számában: a most induló korszak tulajdonképpen a demokrácia megteremtésének kísérlete egy olyan időszakot követően, midőn (2006 ősze végérvényesen bebizonyította) latens diktatúra volt Magyarországon, „ami a sejtjeinkben mélyebben intézményesült, mint a kormányhivatalokban”. Így aztán nemcsak az igaz, hogy napjainkban a „politikai megújulás” kevés. Nem is csak pusztán azért, mert hitre – nagy-nagy, hegyeket elmozdító hitre – van szükség, s az ideológiák kizárólagos szerepe valóban lejárt. Amiatt is, mert olyan gigantikus bénító koloncokkal kell megküzdenünk, amelyeknek valóságos erejéről és hatalmáról fogalmunk is csak alig-alig van. Viszont sejtjeinkben jószerével feneketlen mélységben lapanganak. Szint alatti Jucika-alagsorban és műértelmességek toronymagásában egyaránt.

Hogy egyáltalán lehet-e ezen a keserves világon bármit is újrakezdeni, arra viszonylag egyszerű a válasz: mindig lehet, hát hogyné. Amennyire a szerelemben tudvalevően nem létezik az a szó, hogy soha, nemzetek életében is az újrakezdés az életképesség elemi feltétele – ezt nálunk, magyaroknál talán csak a lengyelek tudják jobban. Más kérdés, mennyire vagyunk bármilyen időben – mostanság különösen – az adott helyzet foglyai. Meglehetősen, válaszolhatjuk lakonikusan. A fogoly mozgástere pedig mindenkor és mindenhol nemcsak nagyon korlátozott, de a legkülönbélebb, ugyancsak a helyzetből következő torzulásoknak, deformációknak is maximálisan kiszolgáltatott, azoknak alárendelt, azoktól függő. A gúzsban táncnak nincsenek szabályai, csak kínnal megtapasztalt-kipróbáltatott ilyen-olyan fogásai. Magad uram, ha nemhogy szolgád, de szabadságod sincsen. A gúzs természetrajzát kell hát nagyító alá vennünk. Ha úgy tetszik, a fogva tartó helyzet börtönőreit – Jucikát és a nagy prózafordulatot.

* * *

Jucika ma már természetesen nyugdíjas és a fodrásznál évek óta azt bizonygatja, hogy a Gyurcsány igenis egy okos ember. (Gyurcsány csupa Jucikákkal van körülvéve.) Jucika azonos a hírlapi cikkeiben emlegetett panelprolival és Kádár népével – de ami ennél sokkal lényegesebb: annyira azonos kor- és sorstársaival, hogy öntudatos magabiztossága öröklétű narkotikumában már utódait is kinevelte. A Jucikák gyermekei vagy az utolsó-

kat rúgó KISZ-ben vagy az átvedlés előtt vakarózó MSZMP-ben (sokan egyúttal a teljes agkori elhülyültség végelgyengülésében agonizáló munkásórségben is) voltak tagok, ott kezdtek, hogy azután ama bizonyos zsíros újkapitalista réteg milliárdos reprezentánsaivá váljanak, tömérdek trükk, mutyi, suskus, „lenyúlás”, miegyéb után. És természetesen megvan a holdudvaruk, lekötelezettjeik, kiszolgálóik tömege, no meg a kedves utódok, barátok és üzletfelek satöbbi.

Hogy ez a társadalmi csoport, Jucika & Co. igazából milyen nagyságrendű, pontosan tudni nem lehet. 2002-ben megsejthettünk ebből valamit, de a következő nyolc év is jócskán nyújtott ebből ízelítőt. (E sorok írója emlékszik 2006 novemberéből olyan ifjú MTI-fotósra, aki azzal együtt, amit a saját szemével meg a gépével látott, teljes hévvel vette védelmébe a szadista emberálatokat, kifejtvén, mennyire indokolt volt felépésük az őket dobáló, támadó csöcselékkel szemben.) 2010 történelmi áprilisában valószínűleg csak azért húzódtak vissza, és tűntek szám szerint is jelentéktelenebbnek valós arányuknál, mert vagy passzivitással, vagy a túlzásokba esett szövetségesek tettei ellen dacból „ellentételezéssel” protestáltak. (A tavaly április óta eltelt hónapok vonatkozó fejleményei is ezt látszanak igazolni.) És akkor még nem is említettük, hogy a Jucika-csemeték (-unokák?) mily tekintélyes hányada szolgál derekasan a nem éppen nemzeti köttőéseiről ismert és közutálatnak örvendő különböző őrző-védő cégeknél, dolgozik gyűlölt-rettegett, pökhendin utánunk vizslató, izomagyú biztonsági őrként ilyen-olyan multik alkalmazásában – és a többi és a többi...

* * *

„A világot a jó emberek igazságszeretete tartja fenn”, írta a legnagyobb amerikai esszéista, Ralph Waldo Emerson. Az igazság(ok) felismerésére és kimondására pedig a szeretet hatalmának különleges kiválasztottjai, az emberi létezés elitkommandósai, a szellem emberei a kiválasztottak. Ha ők leteszik a voksukat valami mellett vagy valami ellen, a Föld is megrendül belé. Luther Márton azt mondta, itt állok, másként nem tehetek – és a megreformált istenhit ragyogása (mifelénk, jellemzően, „magyar vallásnak” is nevezvén) Wormstól négy és fél évszázadon át Sütő Andrásig és tovább tündököl mindenfelé körülöttünk. 1956. november másodikán az *Irodalmi Újság*ban vállt vállhoz vetve, egyházalapító kősziklaként állt a vártán Németh László és Déry Tibor, Illyés Gyula és Benjámin László, Tamási Áron és Füst Milán, Szabó Lőrinc és Kassák Lajos – és fölöttük Petőfi Sándor elégedetten simíthatott végig keskeny bajuszkáján, igen, így kell ezt csinálni, fiúk. Tudták a helyüket, a dolgukat – és nyomukban, Atlasz-vállaikon fennmaradt a magyar világ, ha – megint és megint – rejtőzködve is. (Körülbelül ez a „magyar irodalom” nevű jelzős szerkezetben a „magyar” jelző értelme.) Valósággal, igazsággal, moralitással. Amikor a hetvenes évek végétől – távolról sem utolsósorban „a nagy prózafordulattal” – beteljesedni kezdett Németh László próféciája a magyar irodalom helyett a magyar nyelvű irodalomról: akarva, nem akarva ez a kőszikla rendült meg. És inog egyre jobban, máig, bizony elég vészesen. (Ami pedig azt a megállapítást illeti, hogy ezek a bizonyos régi „sikerkönyvek” mára elfelejtődtek, s a kutya sem olvassa őket, nem érdekelnek senkit – nem vagyok biztos benne, nem egy nagyon is tudatos feledtetési-lejáratási igyekezet áll-e a látszólag „spontán” módon kialakult helyzet mögött...) Bármiféle közös magyar értéktudat újbóli kialakításának sikere éppen e tényezők miatt lehet nagyon is kétséges és heroikus erőfeszítéseket igénylően nehéz. Mert

ha a *Makra*, a *Próféta voltál, szívem*, *A látogató* és a többi örök, nagy értékeket igen magas művészi színvonalon felmutató teljesítményeit bizonyos átértékelések és átminősítések miatt nem vagy csak nagyon nehezen lehet új nemzedékekben tudatosítani: jócskán csökken esélyünk egy közös nemzeti értéktudat megfogalmazására. Holott ez volna a legégetőbb teendők egyike.

* * *

Jucikáék egyfelől („alulról”), a deformált szellemi értéktudat óriási veszélye másfelől („felülről”) – a helyzet szorítása majdnem olyan harapófogót sejtet, mint 1919 tavaszán a Kratochvil Károly ezredes vezette, dicsőséges Székely Hadosztályé volt: elől víz, hátul tűz, velük szemben az előrenyomuló, hódító, román túlerő, hátukban a magyarellenes, nemzetgyilkos vörös diktatúra. Jucikáék teljes erőbedobással küzdenek – leginkább a nyugdíjakat érintő kormányintézkedések ürügyén, de végső soron mindegy, ami éppen adódik és aktuális – minden ellen, amit ez a kabinet és ez a parlament tesz. Az alanyban-állítmányban gondolkodók és ily módon fogalmazni próbálók legjobb, leglelkesebb médiabéli rajongói pedig nyugodtan megíratják nyugati kollégáikkal, hogy Budapest a rémálmok fővárosa (*Der Spiegel*, 2010. október 25.), és nem sül ki a szemük. („Kiengették a fasizmus szellemét a palackból, az pedig nem lesz hajlandó visszatérni oda” kontrázik a Budapestet az antiszemitizmus fővárosának minősítő szerzőnek a cikkben Konrád György. Lám, ilyen hosszú – vagy ilyen rövid – az út *A látogatótól A gyáváig* vagy a *Próféta voltál, szívemig*...)

A fentiek ismeretében a kérdésre – milyen alapokon építsük újjá a magyar társadalmat és a magyar kultúrát – azt lehet válaszolni: természetesen a legmesszebb menőig nemzeti alapokon. Csakhogy e műveletkísérlet végrehajtásakor Jucikát és a nagy prózaforulatot a legnagyobb mértékben be kell kalkulálni az esélyekbe és a lehetőségekbe, a kivitelezendő cselekvési programokba és a legkülönbébb feltételrendszerekbe. Jucika és a nagy prózaforulat ugyanis kétfelől kétféle, csalárd módon ölelő, veszélyes kart jelöl: az ostobák, a félműveltek, a manipuláltak és a „felkészült” zavarosfejűek riasztó magabiztosságát.

„A szellemi erőtlől teljesen független az a büszke vélemény, az a biztonság, hogy igazunk van”, írja Emerson. A legroskátagabb nagyszülő vagy vigyorgó idióta is a megértés és tudás maradék szikrájával diadalmasan kuncog abban a hiszemben, hogy a többi ember milyen ostoba. Gyanú sem ébred senkiben, hogy netán tévedhet.” Alighanem ez az a megállapítás, ami „alulra” és „felülre” egyaránt vonatkozik. Jucikáék vagy *Az orvos balálát* a kudarc természetrajzának példázatai közé sorolók között e téren annyi lehet a különbség, mint a egyik kopasz meg a másik kopasz biztonsági őr között.

Az ember feladata, hogy megszeli az őt körülvevő zűrzavart: ehhez olyan szellemi teljesítményekre van szüksége, amelyek eszményeket sugallnak. Makráét, Weisz Dezsőt, Avraham Bogatirét, A látogatóét, még Szabados Gáborét is. Felsorolhatatlan, hányféle határelhelyzetben mekkora és hányféle erőt adhatnak. Mert valóban, ahogyan Emerson megfogalmazza, „legnagyobb magányunkban is mindig akad valaki, aki szellemünket felszabadítja, és csodálatos módon tette sarkall bennünket”. A szeretet és az emberi szellem hatalma képes arra, hogy az egyént hősi bátortással óriási feladatok elvégzésére készítse. Hogy spirituális értelemben mire és hogyan és főleg mennyire hat, nagyrészt ettől függ. Ki tudná utólag megmondani, milyen szellemi,

emberi élmények adtak mesebeli erőt Aranynek *A walesi bárdok* vagy Dérynek a *Sze-relem* megírásakor? Így, ekképpen épül egymásra hatalmas nemzetragasztó kockák sorozata gyanánt az, amit utódaink és azok utódai intellektuális élményeikből kaphatnak. Ám ha megúszták a Jucika-létet, a nagy prózafordulattal még úgy oldalba kaphatják őket, mint Ottliknál Medve Gábort a hóésés. És eszmények helyett fulladásig merülnek a generatív poétikai szintaxis, a textus (van még egész halom más kitűnő spanyolviasz is) meg a többi ilyen-olyan literátus tetvészkedés részvizsgálataiba, öncélú, légyszárnytépegető örületben – az egész, a teljesség, a morális tartalmi elemek összessége helyett mindig a részek részleteiről (mellé)beszélve, soha semmiről nem szólván egészen, tehát igazából. Anélkül, hogy észrevennék, mi is lett Arany, Déry vagy éppen a *Makra* szellemének öröklétéből.

* * *

Az összmagyarság megújulásának már megindult, heroikus kísérletében szokatlan és figyelemre eddig alig méltatott tényezőkkel kell megküzdeni. Az a bizonyos értékelvő, etikus gondolkodás, amely minden nemzeti megújulásnak természetes módon alfája és ómegája kell legyen, nemcsak hogy egyoldalúan technokrata és ilyen-olyan mintákat utánzó nem lehet, de átgondolatlan, körültekintés, kellő „dörzsöltség” nélküli sem. Jucikáké nélkül és a nagy prózafordulat helyett egészen másféle fordulatra kellene összpontosítani. Németh László jegyében. Aki azt a ma már klasszikusnak nevezhető kérdést is feltette: hogyan eshetett meg, hogy ez a nagy múltú, páratlan kulturális felkészültségű magyar nép bennszülötté válhatott saját hazájában? Jucikáké már régóta meghitt, bensőséges viszonyban vannak az üveggyöngyökkel és a tüzes vízzel, a nagy prózafordulat meg kilúgozza a szellemi kommandósok maradék savát-borsát – és a sírt, hol (öt-hatmillió?) nemzet sülyed el, népek veszik körül, kik már odaálltak a négy folyam partjára, miután a magyar illedelmesen köszönt az elmúlásnak, s szemükben nem gyászköny, hanem mohó vágyakozás ül, azt lesve, mit és mennyit kaparinthatnak még meg... Amik ebben a szinte végzetesen leromlott állapotban végérvényesen lehúzhatnak bennünket: azokra kell figyelniünk a legjobban. A Jucikaság kiiktatása, teljes semlegesítése és a nemzet közös, kollektív értékeinek mindennél eddiginél sokkal intenzívebb, igazabb, nemzetibb szellemű tudatosítása, mindenféle nagy és mittudoménmilyen próza- és egyéb fordulatok ellenében, kellő tisztánlátással és erkölcsi igényességgel – ez lehet az a két pillér, amely a legszilárdabban tarthatja a jövőndőt.

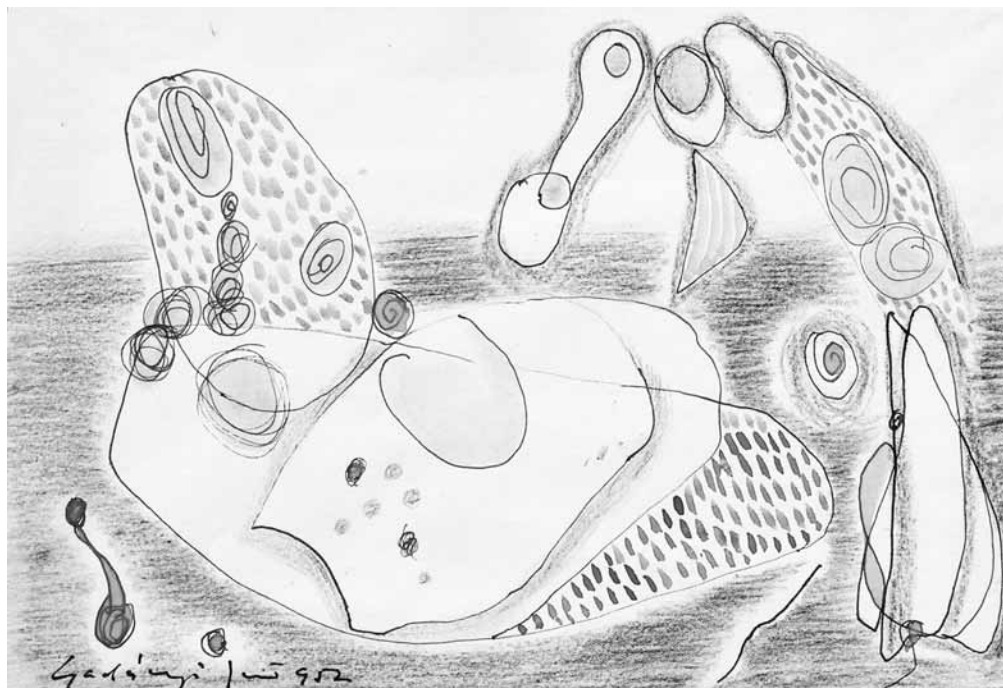
* * *

Ha már ezen írás elején említettem, így a vége felé újra meg kell idéznem Mórocz Zsoltot, aki azt is leírta: a magyar nép, minden ellenkező híreszteléssel szemben, inkább realista, mint ködevő. Nagyszerű mondat, és mélyen igaz a tartalma. Errefelé kezdődhet a reménység valóságosabb alapja, egy etikai normákban váltig hinni képes nemzeti közösség újjáépítésének realitása. Ha csak arra gondolunk, hogy – történt, ami történt a provokációk és az aljas hatalmi-titkosszolgálati játszmák terén 2006. szeptember 17-e után – valóban klasszikusan spontán módon indult meg országszerte nagy arányban egy alapjaiban erkölcsi indíttatású össznépi tiltakozás egy váratlan esemény (a miniszterelnöki széket elfoglaló egyén korábbi hazudozásainak beismerése) után: el kell higgyük, hogy 1956 betört kirakatokat érintetlenül hagyó („így rabol a magyar”) páratlan etikai

nemességéből, csodás, emberfeletti tisztaságából valamennyi moralitás, még mindig, ilyen irtózatossá fél évszázad után is, megmaradt. És ez inkább sok, mint kevés. Jelzésértéke pedig óriási, majdnem felfoghatatlan. Ha Jucika terebélyes fenekétől és néhány műelemzés gigantikus terjedelmétől még képesek vagyunk meglátni.

A realista ember mindig tisztább, ösztönösen erkölcsösebb, mint a vágyálmai között az immorálist is bekalkulálón, vadul matatni kívánó ködevő. A megsemmisített, „társadalmiasított”, „modernizált” és ily módon eltüntetett magyar parasztból vidéki magyar polgár lett – és nem ok nélkül mondta az elmúlt évek alatt annyi kiváló nemzeti szellemű értelmiségi, hogy más levegő csap feléje, ha a magyar vidéket járja. Hogy Ottlik egyik címét idézzem: *Minden megvan*. (Még, tegyük hozzá.)

E tényezőket kéne belátni, tudomásul és számításba venni, felebarátaim. „S vissza nem foly az időnek árja, előre duzzad, feltarthatatlanul”, írta Arany, aki pontosan tudta, hogy az állandó változás voltaképpen természeti törvény, az állandó változtatás nem más, mint a természet örök gyógyírja. Úgy is fogalmazhatnánk, az idő az igazi újító. Ebben bízhatunk.

Átírt táj (1952)

DOMONKOS LÁSZLÓ (1951) Budapesten élő író, közíró, esszéista. Korábban a Duna Televízió szerkesztőjeként dolgozott. Legutóbbi kötetei: *Az elfelejtett parancsnok – Kratochvíl Károly élete* (2010), *A kicserélt város – Fiume: volt és van* (2010).